
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 811.161.2-26'367.3

ВИВЧЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО**Баранник Н. О.**

У статті зацентовано увагу на ролі односкладних речень як засобу вираження експресивності на синтаксичному рівні в художньому тексті; розкрито драматичну сутність односкладних дієслівних речень у поезіях Ліни Костенко; охарактеризовано їхні структурно-семантичні особливості та функції, а також звернено увагу на особливості вивчення односкладних речень в основній школі на матеріалі творчості Ліни Костенко.

Ключові слова: односкладні речення, означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні односкладні речення.

В статье акцентируется внимание на роли односоставных предложений как средства выражения экспрессивности на синтаксическом уровне в художественном тексте; раскрыта сущность односоставных глагольных предложений в поэзиях Лины Костенко; охарактеризованы их структурно-семантические особенности и функции, а также обращено внимание на особенности изучения односоставных предложений в основной школе на материале творчества Лины Костенко.

Ключевые слова: односоставные предложения, определено-личные, неопределенно-личные, обобщенно-личные, безличные, инфинитивные односоставные предложения.

Writer's individual style is formed by artistic facilities that expose considerable possibilities of a language, its beauty. The description of mononuclear sentences is carried out by means of expressivity at syntactic level in the artistic text; grammatical nature of mononuclear verbal sentences is exposed in Lina Kostenko's poetry; their structural and semantic features and functions are described in the article.

On generalizing scientific works, the author has come to the conclusion that in history of linguistics the issue about the essence of compound sentences, peculiarities of their structure, maintenance and execution of their stylistic functions were defined differently. The most well-known approaches to the mononuclear sentences are those, that in combination of subject and predicate finds the accordance in single composite expressed in mainly a word (I. Slynko, N. Guivaniuk, M. Kobyljanska); in these models there is only one main member for indivisible expression of subject, predicate and predicative relations" (M. Karanska).

Lina Kostenko's speech analysis proves that mononuclear sentences are a characteristic feature of her individual style. However, her poetry analysis shows that mononuclear sentences are used here in different frequency.

The study determined that frequent use of mononuclear definite personal sentences is semantically identical to two-member sentences, due to the lack of author's need for logical emphasizing of a person in the poetry. It results in transforming the emphasis from the person to the action that provides presentation with energy and dynamics. In the sentences predicates in the first person singular, present, reproduce the poetess's inner world, her feelings and thoughts aiming to conceal their intimacy.

Uncertainty of the subject (subjects) of the action in indefinite personal sentences allows the reader to focus on the activity itself, but to send the doer to back. However, an indefinite person is an active performer of the action. Situations, adverbial words, secondary parts of the sentence sometimes contain a hint at performer's individual traits. Form of the 2-nd person gives the writer an opportunity to make statements as general judgments, to combine the personal and the general, the subjective and the objective.

Impersonal sentences are the most stylistically loaded in Lina Kostenko's poetry, because they differ significantly from single composite sentences due to their

expressiveness and emotion. In her poetry the author quite often uses syntactic constructions that describe the phenomena of nature, and express natural, emergent, unknown, unreal, uncertain forces, emphasize the action result or help the reader to perceive the phenomenon by the senses, transmit their own sense seeing or hearing.

Key words: mononuclear sentences, definite personal sentences, indefinite personal sentences, generalized personal sentences, impersonal sentences, infinitive single composite sentences.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що вивчення односкладних речень дається школярам важче, ніж двоскладних. Ці речення рідше трапляються в писемному мовленні й мають особливу, специфічну будову, що й ускладнює розуміння школярами їх природи. Щоб частково полегшити для учнів це завдання, учителі часто використовують тексти з художньої літератури, найчастіше письменників, творчість яких школярі вивчають на уроках української літератури, адже найпотужніші можливості мови, її особлива краса в поетичній творчості досягається художніми засобами, які формують індивідуальний стиль письменника, його мову. У художніх творах із спеціальною стилістичною метою репрезентуються різні варіанти односкладних речень, перехідні ланки між односкладними і двоскладними реченнями, які передають найтонші відтінки думки, способи опису, сприяють втіленню авторських інтенцій. Отже, підвищена увага методики й лінгвістики до висвітлення експресивності синтаксичних одиниць та засобів її вираження, висвітлення структурно-семантичних характеристик та до особливостей вивчення лінгвістичного матеріалу (односкладних речень) на уроках української мови свідчить про актуальність проблеми на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теорії односкладних структур внесли О. Пешковський, В. Виноградов, Н. Шведова, Є. Галкіна-Федорук, В. Бабайцева, Д. Баранник, П. Дудик, А. Грищенко, Н. Іваницька та ін. На сучасному етапі проблема опису односкладних речень набуває все більшої актуальності як у зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці (О. Алсуф'єва "Односкладні дієслівно-особові речення в сучасній російській мові", Р. Салімов "Структура і семантика односкладних речень в російській і таджицькій мовах", О. Гофман "Односкладні речення в російській, англійській і німецькій мовах у порівняльному аспекті" та ін.).

Односкладні речення стали предметом наукового зацікавлення Л. Голоух "Односкладні речення в синтаксичній організації мови роману П. Загребельного "Роксолана"; Л. Близнюк "Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50–60-х рр. ХХ століття)"; З. Коржак "Вираження експресивності номінативних речень (на матеріалі сучасних українських художніх текстів)"; С. Бузько "Функціонування односкладних номінативних речень у поетичному доробку Ліни Костенко" та ін.

Незважаючи на значні напрацювання з проблеми дослідження, відчутною є недостатня кількість розробок текстуального вивчення односкладних дієслівних речень у поетичному мовленні Ліни Костенко, яке відзначається надзвичайною образністю, тонким відчуттям сенсу слова, оригінальністю й неповторністю стилістичних засобів.

Мета нашої статті – шляхом аналізу мовного матеріалу поетичних збірок Ліни Костенко виявити структурно-семантичні особливості односкладних речень із головним членом, співвідносним із присудком, з'ясувати їх роль в індивідуальному стилі поетеси.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії мовознавства питання про сутність односкладних речень, специфіку їх будови, змісту та виконуваних ними стилістичних функцій вирішувалося по-різному. Вперше запропонував і обґрунтував терміни "двоскладні речення" й "односкладні речення" О. Шахматов. На думку вченого, односкладними є речення, у яких "поєднання суб'єкта і предиката знаходить собі відповідність в одному члені (вираженому переважно одним словом)" [5, с. 30]. І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська називають такий структурний тип одноядерними реченнями і визначають їх як "... похідні моделі речень та їх варіанти,

які з формально-граматичного погляду характеризуються наявністю самодостатнього головного члена, а з семантичного – наявністю суб'єкта і предиката, самого предиката, самого предиката чи нерозчленованого компонента" [4, с. 183].

У лінгвістичній науці односкладні речення традиційно розуміють як "прості речення, моделі яких мають лише один головний член для нероздільного вираження суб'єкта, предиката й предикативних відношень" (М. У. Каранська) [2, с. 110], "речення з одним головним членом, яке для вияву повноти і своєрідного характеру своєї синтаксичної будови та об'єктивно-суб'єктивного змісту не потребує доповнення другим головним членом" (П. С. Дудик) [1, с. 34]. Традиційно серед односкладних речень виділяють дієслівні та іменні. Односкладні дієслівні речення з головним членом, співвідносним із присудком, класифікують на означено-, неозначено-, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні.

Аналіз мовтворчості Ліни Костенко переконливо свідчить про те, що односкладні речення є характерною особливістю її індивідуального почерку. Проте аналізовані конструкції вжиті в поезіях із неоднаковою активністю, оскільки за кожним із різновидів закріплено певну стилістичну функцію.

Серед дієслівних односкладних речень семантикою і значенням суб'єктів як носіїв предикативної ознаки виділяються особові (означено-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові) конструкції.

Найуживанішими серед них є означено-особові речення, у яких усі форми головного члена співвідносяться тільки з семантичною особою ("мовець-адресат"), що визначається дієслівними флексіями: – *Вечірнє сонце, дякую За день! Вечірнє сонце, дякую за втому!* [3, с. 168].

Аналіз свідчить про те, що означено-особові речення близькі до двоскладних, і ця особливість ставить їх в один синонімічний ряд із семантично тотожними двоскладними. Порівняймо: – *Пробачте, осінь, я вас не впущу* [3, с. 22] – *Ви пробачте, осінь, я вас не впущу*. Як бачимо, в автора немає потреби в логічному виділенні особи, наголошення переноситься з виконавця на саму дію, чим забезпечується енергійність і динамічність викладу.

Найбільш поширеними в поезіях є структури, у яких дієслово-присудок виражений 1-ї особою однини теперішнього або майбутнього часу дійсного способу. Наприклад: – *Виходжу в ніч. Іду назустріч доли* [3, с. 126]; – *І жду якогось чуда із чудес, читаю ніч, немовби чорну книгу. Якщо кохаси – знайдеш без адрес оцю хатину за морями снігу* [3, с. 98].

Більш обмеженими в поезіях є односкладні речення, у яких присудок виражений формами 1-ї, 2-ї особи однини чи множини майбутнього часу дійсного способу: – *Доберемося за три годиночки за стонадцять верст до родиночки* [3, с. 32]; *З крутих плаїв зриваємся, йдемо. У сьоме небо вийдемо з гущавин, задавлені гранітними трюмо* [3, с. 222] та інші. Інколи присудок у таких реченнях представлений аналітичною формою майбутнього часу: – *Свій будень серця будемо творити* [3, с. 74].

На нашу думку, таке часте вживання речень із присудками, вираженими формою 1-ї особи однини теперішнього часу, зумовлене тим, що часто автор є безпосереднім учасником описуваних подій, разом із іншими персонажами вона живе, любить, переживає, радіє і сумує. Саме ці конструкції вдало передають її внутрішній світ: – *Страждаю, мучусь, і живу, і гину, благословляю біль своїх тенет* [3, с. 275].

Активно функціонують у поезіях односкладні речення, у яких головний член виражений дієсловом наказового способу 2-ї особи однини та множини, значно рідше 1-ї особи множини: *Зіграй мені мелодію любові, ту, без якої холодно словам* [3, с. 26]; *Спиніться, люди. Хоч поставте кому* [3, с. 77]. Максимального наближення до двоскладних речень, на нашу думку, означено-особові речення набувають за наявності в них звертання. Головний член у таких структурах виражений формами наказового способу, що дозволяє авторові буквально вести за собою читачів, залучати до описуваних дій.

Отже, аналіз мовного матеріалу засвідчує, що означено-особові речення в поезіях виконують різноманітні стилістичні функції, зокрема: допомагають розкрити внутрішній світ автора, передати його власні почуття і думки з метою приховання їх інтимного характеру (означено-особові речення з головним членом, вираженим

дієсловом 1-ї особи однини дійсного способу: – **Вмовляю** себе, що тиждень – це так небагато [3, с. 76]; – **Люблю**. Чужого. Раптом – неминучого. **Тужу** тонкою млістю передпліч [3, с. 147]; – **І жду** якогось чуда із чудес, **читаю** ніч, немовби чорну книгу. Якщо **кохаєш** – знайдеш без адрес оцю хатину за морями снігу [3, с. 98]); створюють атмосферу щирої довірливої розмови із співбесідником (означено-особові речення з головним членом, вираженим дієсловом 2-ї особи однини і множини дійсного способу: – *Якщо не можна вітер змалювати, прозорий вітер на ясному тлі, – змалюй дуби, могутні і кристалі, котрі од вітру гнуться до землі* [3, с. 137]; **Зіграй** мені мелодію любові, ту, без якої холодно словам [3, с. 26]).

У ході аналізу мовотворчості Ліни Костенко було встановлено, що неозначено-особові речення використовуються більш обмежено порівняно з означено-особовими, хоча вони також є важливими для творчої манери письменниці, оскільки часто виступають структурним центром висловлювання, несуть велике смислове навантаження. Семантична структура цих речень – наявність віднесеної до неозначеного суб'єкта дії або процесуального стану. Неозначеність у таких реченнях розвивається на основі переносних значень форм 3-ї особи множини як одного із стилістичних засобів мови за відсутності займенника вони.

Стилістична особливість уживання цих речень у художньому тексті полягає в тому, що через неозначеність суб'єкта (суб'єктів) дії, увага максимально зосереджується на самій дії. Неозначено-особові речення становлять граматичну модель із структурно можливим, але семантично усуненим суб'єктом. Наприклад: – **Марнували** літечко, **марнували**. А тепер осінні вже карнавали [3, с. 83]; – **А сьогодні передавали**, що у Греції випав сніг [3, с. 111].

Неозначеність особи в таких реченнях може бути зумовлена різними причинами: суб'єкт дії відомий авторові, але він свідомо його не називає з певних причин: – *Скільки цвіту з мене обтрусили... Скільки з мене яблук продали* [3, с. 69]; – *І продавали образ з-під поли, І не дають умерти чоловіку* [3, с. 34]; суб'єкт дії може бути невідомий ні мовцеві, ні співрозмовникові: – *Он гурт з різдвяною зізвздою уже на ближньому кутку. Поколядують і засіють* [3, с. 93] та ін.

У найтипівіших випадках дія, позначувана дієсловом 3-ї особи, стосується невизначеної кількості осіб, що для мовця не має принципового значення: *Каліками тими погребують. Найкращих зрубають, повалять. Задзвонять над ними погребно білі дзвони конвалій І гірко в нічній тишині запалять люльки серед моху старі бородаті пні – підданці царя Гороха* [3, с. 175].

Отже, використання неозначено-особових речень у поезіях дозволяє Ліні Костенко акцентувати увагу на описуваних діях, саму ж дійову особу відсунути на задній план. Однак неозначена особа виступає активним виконавцем дії, натяк на окремі властивості якого містять іноді ситуація, обставинні слова, другорядні члени речення.

Узагальнено-особові речення було виокремлено з поезій за двома ознаками: 1) головний член у них здебільшого виражається дієсловом 2-ї особи однини теперішнього і майбутнього часу: – *Буває мить якогось потрясіння: побачиш світ, як вперше у житті...* [3, с. 25]; *Що не напишеш, що не скажеш, Не те! – застогне камертон...* [3, с. 66]; 2) дія-стан, виражена цим дієсловом, відноситься до будь-кого, тобто суб'єкт дії (стану) мислиться узагальнено. Наприклад: *На телефонних дротах не зіграєш свій плач гітари* [3, с. 185]; *Уже собі нічого не пробачиш. Уже не йдеш наосліп, навмання* [3, с. 56].

Аналізовані речення, як бачимо, у структурно-граматичному плані дублюють означено-особові та неозначено-особові, однак відрізняються від них семантикою узагальненості суб'єкта, можливістю відносити дію до будь-якої особи. Крім того, вони можуть виражати стан самого автора, передавати в узагальненій формі його інтимні думки, настрої, переживання. Л. Костенко ніби сама себе усуває від названих дій, акцентує на тому, що вони можуть бути типізованими, звичайними й для інших, для багатьох. Форма 2-ї особи дає змогу оформити висловлювання як загальні судження, поєднати особисте з загальним, суб'єктивне з об'єктивним. Чим інтимніше будь-яке переживання, чим важче мовцеві виставити його напоказ, тим охочіше висловлює його узагальнено: *Не забувайте про минуле, воно вже інеш взялось ...* [3, с. 98]; *За день банальностей і фальшу ото піднімеш стільки тонн – Що не напишеш, що не скажеш, Не те! – застогне камертон* [3, с. 66].

За семантикою і функціями узагальнено-особові речення можна виокремити у такі різновиди: 1) речення зі значенням поради або перестороги, застереження від якоїсь дії: **Не забувайте** *незабутнє, воно вже інеєм взялось!* [3, с. 272]; **Любіть** *травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня, вечірню в попелі жаринку, шляхетну інохідь коня* [3, с. 272]; 2) речення з умовно-наслідковим значенням: **Лише борись, а щастя не втече. Не схаменешся** – *півжиття позаду* [3, с. 179]; **Якщо кохаєш – знайдеш** *без адрес оцю хатину за морями снігу* [3, с. 98].

Як бачимо, семантико-синтаксична й стилістична своєрідність аналізованих односкладних особових (означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових) речень у поезіях Л. Костенко виразно своєрідна й неповторна за виконуваними комунікативними функціями. Такі речення завжди образні, емоційні, динамічні.

Серед усіх типів односкладних дієслівних конструкцій, що характерні для поезій Ліни Костенко, найбільш стилістично навантаженими є безособові речення, оскільки вони істотно відрізняються від односкладних особових як особлива семантико-граматична структура завдяки своїй виразності й емоційності.

Безособові речення на відміну від інших односкладних конструкцій семантично, структурно і стилістично більш розгалужені, неоднотипні. Серед них найбільш суттєво розмежовані речення, які містять інформацію:

1) про певні явища природи і служать для вираження дії природної, стихійної, невідомої, нереальної, невизначеної сили, підкреслюють результативність її дії або допомагають читачеві сприймати описуване явище органами чуттів, передають власне відчуття – зорове чи слухове: – **Заморосило** *осінь у сльозу* [3, с. 171]; – **Задощило. Захлюпало.** *Серпень випустив серп. Цвіркуни й перепілочки припинили концерт* [3, с. 68]; – **Смеркає – грай. Розвиднюється – грай.** *Бо світ великий, – як не те, то друге. Бо що було, а що і загуло. Біда біду, як кажуть, перебуде* [3, с. 56];

2) про фізичний стан людини, виражати загальний стан крізь призму її психофізичного сприйняття: **І серцю в грудях тісно, тісно, тісно!** [3, с. 73]; ... мене **морозить**, коли я бачу **посмішку** *пошляка або лакизи* [3, с. 116]; **Було нам важко і було нам зле, і західно, і східно. Було безвихідно. Але нам не було негідно.** *І це, напевно, головне* [3, с. 199];

3) про психічний стан людини, який не залежить від її волі: **В такі хвилини мандрівника смутно.** *Здається далеком шлях* [3, с. 119]; **Мені нестерпно, душно, передгрозно.** *Ліловим чадом туманіє без* [3, с. 270]; **Любов відкрити важче, ніж Америку.** *По-перше, чи до неї допливеш?* [3, с. 280];

4) речення, які виражають значення необхідності, бажаності, у яких присудок виражений предикативними прислівниками **треба, пора** в поєднанні з інфінітивами: – **Бо вже пливе Левіафан, і треба поспішати...** [3, с. 22]; – **Чи неповторне можна повторити** [3, с. 74]; – **Доки ж ці пута, пора і звільнить** [3, с. 273]; **А вже пора було й перевернути** [3, с. 25];

5) безособові речення, у яких ідеться про незалежну від волі людини наявність чи відсутність у ній чого-небудь: **Не щастить йому** [3, с. 148]; **Чи так їм спиться непогано, що жоден встати ще не зміг? Пасуться коні під курганом, чекають вершників своїх...** [3, с. 201] та ін.

Як бачимо, поширеність і функціональний вияв аналізованих речень зумовлений у поезії загальнономовними тенденціями до здатності виражати глибоку й багатозначну семантику стану; з внутрішньої мовної сторони – здатністю мови до вираження цієї широкої семантики в різних актуалізованих формах. Так, у досліджених нами поезіях найбільшу функціональну групу безособових речень становлять речення, головний член яких виражений власне безособовими словами. Наприклад: **Чи так їм спиться непогано, що жоден встати ще не зміг?..** [3, с. 201]; **О, як їх ілося – як ласоці! З росю, сонцем і стеблом. Як смачно плямкалось, як лазилось по верховіттях над селом! О, як їх ілося, вминалося, хрумтілося із мокрих жмень! А щось таке в житті миналося, миналося із дня у день...** [3, с. 117].

Безособові речення із власне безособовими дієсловами виражають односкладність, не поширюючи її, семантично й граматично не ускладнюючи структуру речення, що, очевидно, пояснюється безсуб'єктною (а тому специфічною) семантикою безособовості. До цієї групи безособових речень близько стоять із функціонального погляду й такі, у яких головний член виражений безособово-

предикативним словом (**словом категорії стану**). Наприклад: *Нам з тобою так легко, неначе вітер нам підказує слова...* [3, с. 173]; *Мого лиця не видно під чадрою. Мій муж поїхав. Тоскно мені. Жду* [3, с. 153].

Предикат у таких реченнях виражений як синтетичними формами (у наведених вище прикладах), так і аналітичними: а) сполученням слова категорії стану з безособовою формою зв'язки: *Чомусь було дуже сумно, чому – не знаю сама* [3, с. 104]; *О, як було нам весело, як весело!* [3, с. 151]; *Хай буде легко. Дотиком пера. Хай буде вічно. Спомином пресвітлим* [3, с. 75]; та ін.; б) сполученням слова категорії стану з інфінітивом: *Ой ні, ще рано думати про все* [3, с. 166]; *І все на світі треба пережити* [3, с. 34]; *А вже пора було й перевернути* [3, с. 25].

Окрему групу становлять безособові конструкції, головний член у яких виражений особовими дієсловами в безособовому значенні. Наприклад: *... мене морозить, коли я бачу посмішку пошляка або лакизи* [3, с. 116]; *Багато справ ще у моєї долі. Коли мене снігами занесе, тоді вже часу матиму доволі* [3, с. 40].

Трапляються у досліджуваних поезіях безособові речення, у яких головний член виражений предикативною формою на *-но, -то*. Такі конструкції актуалізують не пов'язану безпосередньо з суб'єктом дію, яка має відтінок результативності, і мають відчутне експресивне забарвлення, наприклад: *Багато слів написано пером...* [3, с. 173]; *І чутно – пережукуються люди за сірою гіркою пеленою* [3, с. 54] та інші.

Серед виявлених безособових речень виділимо також в окремий підтип конструкції, у яких головний член виражений дієсловом *бути* у формі минулого часу (третя особа однини) з часткою *не*, а також словом *немає*: *І не було на вербах телефону...* [3, с. 37]; *Не може бути, щоб його – ніде* [3, с. 49].

Спостереження показують, що безособові речення знаходять належне місце в художньому тексті, оскільки виступають важливим елементом вислову складних фактів мислення та почуттів людини, надають текстам експресивного забарвлення: *О, як було нам весело, як весело!* [3, с. 71]; *Так часом тяжко, що мені здається, що серце в грудях вже не б'ється* [3, с. 101]. Крім того, безособові конструкції, що використовуються для опису явищ природи в той чи інший спосіб, також впливають на читача, викликають у нього певні емоції: – *Заморосило осінь у сльозу* [3, с. 171]; – *Світає, Господи, світає... Земля у росах, як в парчі. Маріє, Діво Пресвятая, це Ти так плакала вночі?* [3, с. 56].

Серед односкладних дієслівних речень, виявлених нами в поетичних текстах, окреме місце посідають інфінітивні речення, специфіка яких полягає в тому, що роль головного члена в них відіграє незалежний інфінітив. Інфінітивні речення вирізняються як окремий тип і за структурою, і за семантикою. Більш поширеними в досліджених текстах є інфінітивні речення з пропущеним логічним суб'єктом, який за змістом домислюється, тобто імпліцитно присутній: *Завмерти, слухати, не дихать, зненацька думку перервуть, Тієї паузи безвихідь красивим жартом рятувать. Слова натягують, як луки, щоб вчасно збити на льоту нерозшифрованої муки невідворотну німоту. Триматись вільно й незалежно, перемовчати: хто кого* [3, с. 271] та ін.

Інфінітивні розповідні речення, головний член яких виражається незалежним інфінітивом без частки *би (б)*, указують на необхідність, неминучість, неможливість дії: *Ні пройти, ані проїхать – сіра віхола, як віхоть* [3, с. 168]; *Тут головне – дивитись в очі звіру і просто – залишатися людьми* [3, с. 43].

Експресивні якості інфінітивних речень посилюються інтонуванням. Так, питальні речення з інфінітивом без частки *би (б)* в поезіях Л. Костенко часто передають значення вагання, роздуму, сумніву у доцільності чи необхідності дії: *Бідні священні бики бога Геліуса, де ж їм тепер пастися – на ракетній базі?!* [3, с. 29]; *І як тепер тебе забути? Душа до краю забрела* [3, с. 283]; *Куди забігти? Аморе, амо... На карті місяця теж моря* [3, с. 284].

Інфінітивні спонукальні речення, головний член яких виражається незалежним інфінітивом без частки *би (б)*, виражають суб'єктивну та об'єктивну необхідність (наказ, побажання тощо). Висловлений у такій формі наказ набуває підкресленої категоричності: *Не відступитися. І не покласти лжу на струни* [3, с. 199]; *А наше діло – все це прополоти, аби хоч крихту істини знайти. Спитати в мудрих, заирнути в Лету, хто, що й коли казав про цей народ...* [3, с. 116].

Інфінітивні речення з часткою би (б) можуть виражати умовну модальність, а саме: а) бажану для того, хто говорить, дію: ... мене морозить, коли я бачу посмішку пошляка або лакизи. Хлопавкою для мух **убивати б** такі посмішки! [3, с. 118]; б) пораду або бажання перебувати в якомусь стані, доцільність певної дії: **Якби мені вернутися туди! Там яблуні старі і розсохаті!** [3, с. 243].

Варто зазначити, що експресивність інфінітивних речень у поезіях Ліни Костенко посилена в реченнях спонукальних і питальних, інколи в діалогах: *І де ж мені **взяти** для дум зрівноважені чола, для смутків сутулих – непродошмиці плащі?* [3, с. 309]; *Як мені легко, щоб їм так **дихати!*** [3, с. 120].

Висновки. Отже, дослідження дозволило стверджувати, що односкладні дієслівні речення є невіддільною ознакою мовотворчості Ліни Костенко. Структура й семантика аналізованих синтаксичних конструкцій різноманітна. Спектр стилістичних функцій односкладних дієслівних речень у поезіях досить широкий: як вторинні витвори, що виникли на основі переносних значень особи, вони характеризують ситуації означеної, неозначеної чи узагальненої особи; передають модальні відтінки бажаності / небажаності, можливості / неможливості, наказу, прохання, відтворюють психо-емоційний стан персонажів.

Матеріали нашої публікації можуть бути використані вчителями-практиками в загальноосвітній школі та у вишівському шкільному курсі вивчення мови на лекціях і практичних заняттях, у процесі самостійної роботи, під час розробки спецкурсів і спецсеминарів, у процесі підготовки учнів до ЗНО, оскільки на матеріалі творчості відомої української поетеси Л. Костенко представлено особливості семантики, структури, граматичного вираження головних членів в односкладних реченнях, визначено їх роль у художньому тексті.

Література

1. Дудик П. С. Синтаксис української мови : підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 384 с.
2. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посіб. / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – 312 с.
3. Костенко Л. Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 558 с.
4. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
5. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка : научное издание / А. А. Шахматов. – 3-е изд. – М. : Эдиториал, 2001. – 624 с.